

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

DOI: 10.33402/ur.2023-16-5-314-316

Ігор ПИЛИПІВ

*доктор історичних наук, професор
професор кафедри історії України і методики викладання історії
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7569-069X>
e-mail: ipylypiv@gmail.com*

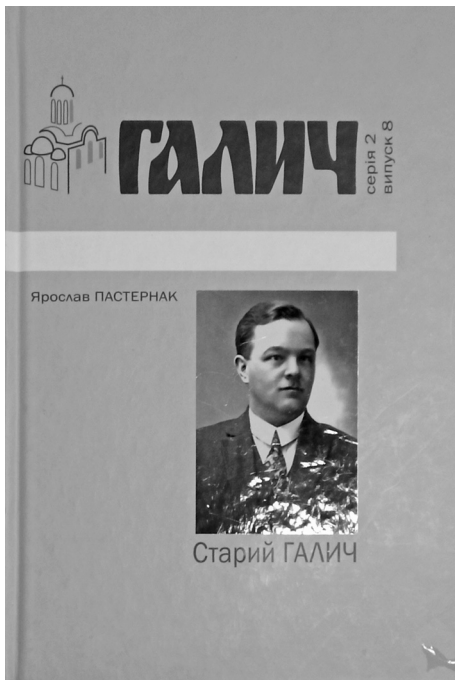
[РЕЦ.]: УКРАЇНСЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ЛІТОПИС ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

[на кн.]: Пастернак Ярослав. Старий Галич. Археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр. / упоряд. Ю. Лукомський, ред. М. Волощук. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2022. 336 с.

Не секрет, що влада сучасної Росії прагне захопити не лише українські території, а й приватизувати нашу історію та культуру, зокрема доби Київської Русі і Галицько-Волинської держави. З огляду на це, не втрачає наукової актуальності монографія Ярослава Пастернака «Старий Львів», яка вийшла друком 1944 р. в «Українському видавництві» (Краків; Львів)

й дуже швидко стала бібліографічною рідкістю. Вона висвітлює давні державотворчі традиції Русі-України, її вплив на європейську історію. Друге видання побачило світ 1998 р. до дня відзначення 1000-річчя Галича. Нове третє видання книги підготували до друку талановиті вчені – доктор історичних наук Мирослав Волощук (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, дослідник Галицько-Волинської держави) і кандидат архітектури, археолог та історик архітектури княжої доби Юрій Лукомський (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України).

Відкриває видання передмова Ю. Лукомського «Неоціненний зразок наукового джерела», у якій розкрито історичний / історіографічний контекст дослідження літопису княжої Галича. Автор відзначає дослідників галицької



старовини Антона Петрушевича, Исидора Шараневича, Юліана Захарієвича, Лева Лаврецького, які у другій половині XIX ст. актуалізували наукові розкопки пам'яток літописного Галича. На початку XX ст. Йосип Пеленський намагався локалізувати Богородичну катедру XII ст. у Крилосі, здійснивши низку результативних зондувань. Водночас молодий дослідник узагальнив інформацію про залишки восьми сакральних споруд давнього Галича, ствердив їхню мистецьку самобутність. Результати узагальнень вчений виклав у спеціальній монографії «Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej, na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych», яка вийшла 1914 р. під егідою польської Академії мистецтв у Кракові. Далі Ю. Лукомський зазначає, що наступний етап у дослідженні княжого Галича припав на 30-ті роки XX ст., коли розпочалися експедиції першого дипломованого українського археолога у Львові Ярослава Пастернака. Науковий вишкіл він здобув у Карловому університеті Праги та розкопках на Празькому граді. Після повернення до Львова 1928 р. він очолив Музей Наукового товариства імені Шевченка (1928–1939), був обраний дійсним членом НТШ (1929). У 1936 р. експедиція музею розпочала польове археологічне вивчення території давнього Галича у Крилосі. Невдовзі було відкрито підмурки літописного Успенського собору, а відтак в основному локалізовано княжий Галич. У притворі собору археолог віднайшов монолітний кам'яний саркофаг, який вважав похованням фундатора Галицького кафедрального собору, князя Ярослава Володимировича Осмомисла. Далі Ю. Лукомський відзначає наукові студії Я. Пастернака в роки нацистської окупації, коли автор, незважаючи на певні обмеження, зумів підготувати і видати узагальнювальну працю «Старий Галич» в уже згаданому видавництві, де працював історик княжої та козацької доби Іван Крип'якевич. Автор передмови зауважив, що вказану працю вчений присвятив своїй дружині Марії, талановитій народній учительці, яка в роки Першої світової війни разом зі стрільцями легіону УСС, членами Союзу визволення України, членом НТШ Іваном Крип'якевичем проводила велику освітньо-виховну роботу на Волині. У цей час у волинських містах і селах починає відроджуватися українське шкільництво. У міжвоєнний період вона викладала в школі товариства «Рідна школа», займалася дошкільним вихованням у товаристві «Українська Захоронка». Після Другої світової війни разом із чоловіком поповнила еміграційне середовище канадського міста Торонто.

Книгу відкриває передмова Я. Пастернака, в якій він висловлює подяку своїм колегам: Володимирі Залозецькому, Івану Старчуку, Степанові Гелі, Івану Крип'якевичу, Миколі Андрусяку, Михайлу Драгану, а також меценату науки митрополиту Андрею Шептицькому за допомогу в організації експедиції та підготовці вказаного видання. Далі Я. Пастернак подає перші «літописні топографічні вістки про старий Галич», а також «архівно-історичні вказівки XIII–XIX ст. для визначення місця старого Галича та його собору в терені». Автор аналізує доробок Антіна Петрушевича, Исидора Шараневича, Лева Лаврецького, Володимира Антоновича, Олександра Чоловського, Михайла Грушевського, Івана Крип'якевича, Йосипа Пеленського та інших, які прямо чи опосередковано прилучилися до дослідження пам'яток княжої доби. Великий розділ книги присвячений археології окремих пам'яток княжого Галича – Успенського кафедрального собору та інших церков (Спаської, Кирила і Мефодія, пророка Іллі, Благовіщення, Воскресення, Святого

Пантелеймона та ін.). Виклад матеріалу ілюструють фахово зроблені рисунки та фотографії. Зацікавить читача також розповідь про двометровий саркофаг Ярослава Осмомисла. Окремо виділено результати археологічних досліджень 1940–1941 рр. у Крилосі довкола собору (оборонний мур, давній цвинтар та ін.), а також розкопи на монастирищі «Юрівське» у 1939 і 1941 рр., де віднайдено давню гончарну піч, ювелірну, бляхарську, ковальську і склярську робітні. У книзі подано рисунки кістяних і керамічних виробів, знаків на глиняному посуді, середньовічних монет, олив'яних печаток, глиняних фігур. Завершує видання бібліографія та збірка світлин, зокрема Степана Щурата. Насамкінець відзначимо фахово виконані упорядниками іменний і географічний вказівники. Вважаємо, що в передмові вартувало би вказати на науковий доробок самих упорядників, які тривалий час досліджували минувшину княжого Галича й загалом Галицько-Волинської держави. Вартувало би також більше уваги приділити аналізу наукового доробку та життєвого шляху Ярослава Пастернака. Не завадило би згадати й про велику колекцію світлин на склі зі згаданих експедицій Ярослава Пастернака, які нещодавно було виявлено у відділі археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.